

PROBLEMI FINANSIRANJA RAZVOJA PREDUZETNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Lejla Skopljak, MA, e- mail: lejla.skopljak@iu-travnik.com

Erma Heco, dipl. ecc., e- mail: erma.heco@iu-travnik.com

Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Stalni problem razvoja preduzetništva je otežan pristup kapitalu, nedostatak privatnih investicionih sredstava, neadekvatan regulatorni okvir za bankarski sektor, nesklonost odobravanja pozajmica i donacija, te računovodstveni standardi koji ne olakšavaju donošenje investicionih odluka. Prilikom osnivanja preduzeća preduzetnici trebaju početni kapital, te se dešava da preduzeća ne dobiju potrebna sredstva zbog nepostojanja kreditne historije, nedostatka kolaterala ili nepostojanja vještina pretvaranja poslovne ideje u kvalitetan biznis plan. Također, u fazi rasta i zrelosti preduzetnici trebaju investicione podstreke, te moraju pronaći odgovarajuće investitore spremne na snošenje rizika investiranja. Finansijski poticaji u BiH se ostvaruju na entitetskim nivoima bez koordinacije, u FBiH u obliku grantova Ministarstva za razvoj, preduzetništvo i obrt FBiH, Razvojne banke i Fondacije za održivi razvoj, a u RS putem povoljnih kreditnih linija koje Investiciono razvojna banka RS-a plasira putem komercijalnog finansijskog sektora i Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a, te Agencije za MSP RS-a. Trenutno u Bosni i Hercegovini ne postoji Strategija razvoja preduzetništva, niti je uspostavljena Agencija za razvoj i Fond za finansiranje razvoja putem kojih bi se finansirao razvoj i distribuirala sredstva iz evropskih fondova.

Ključne riječi: preduzetnici, problemi finansiranja, razvoj preduzetništva, finansijski poticaji

FUNDING PROBLEMS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: The permanent problem of entrepreneurship development is a difficult access to capital, the lack of private investment funds, inadequate regulatory framework for the banking sector, the aversion on approving loans and grants, and accounting standards do not make easier investment decisions. During the establishment entrepreneurs need start-up capital, and it happens that the company does not receive the necessary funds due to lack of credit history, lack of collateral or lack of skill of turning a business idea into a quality business plan. Also, in the growth and maturity entrepreneurs need investment incentives, and they need to find appropriate investors willing to bear the risk of investing. Financial incentives in B&H are realized at the entity levels without coordination between them, in the Federation of B&H in the form of grants of the Ministry of Development, Entrepreneurship and Crafts of Federation of B&H, Development Bank and the Foundation for Sustainable Development, in the Republic of Srpska through favorable credit lines which Investment Development Bank of Republic of Srpska places (markets) through commercial financial sector and the Ministry of Industry, Energy and Mining of Republic of Srpska and the Agency for MSP of Republic of Srpska. Currently in B&H there is no strategy for development of entrepreneurship, or the Agency for the Development and Fund for the financing of development, through which development would be financed and European funds would be disseminated.

Keywords: entrepreneurs, funding problems, entrepreneurship development, financial incentives

Uvod

Pod uticajem promjena u globalnoj ekonomiji pozicija preduzetništva se drastično mijenja - ono se sve više doživljava kao generator ekonomskog rasta. Iscrpljenost većine oblika ekonomske i socijalne zaštite koje su pružale ekonomije država blagostanja, upozorava da nastupa period traženja novih rješenja, najčešće fokusiranih na preduzetništvo i njegovu ulogu u ekonomskom rastu i razvoju društava. Preduzetnik je osoba koja riskira: novac, zdravlje, vrijeme, društveni ugled, ponekad i obiteljske odnose, a sve kako bi osmislio i razvio na profitu inovativan proizvod ili uslugu, najčešće nudeći svoju kreativnost i inovativnost.¹⁸⁷

U zemljama EU postoji 23 miliona malih i srednjih preduzeća koja zapošljavaju 67% radne snage u privatnom sektoru, a čine više od 99% preduzeća. EU je nastojala adekvatnom legislativom osigurati okvir za njihovo uspješno poslovanje. Europski zakon o malim preduzećima, tj. Akt o malim i srednjim preduzećima (SBA – Small Business Act), kao i Povelja za mala preduzeća, stvorili su mogućnost osnivanja preko 100 000 preduzeća te smanjivanja troškova i vremena potrebnog za njihovu registraciju. U prosjeku je potrebno samo sedam dana za pokretanje biznisa i ulaganje od 399 eura. Svakako, i malim i srednjim preduzećima u korist, tokom poslovanja ide i sveukupni uređeni pravni okvir i preduzetničke regulative.¹⁸⁸ S obzirom na nepostojanje jedinstvene baze podataka o malim i srednjim preduzećima pri Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, može se govoriti samo o procijenjenom broju malih i srednjih preduzeća u BiH. Prema posljednjoj objavljenoj publikaciji, pod nazivom Bosna i Hercegovina u brojevima 2014, u izdanju Agencije za statistiku BiH, od ukupno 33.329 preduzeća, 31.044 se odnosi na mala preduzeća (93,10%), 1.985 (6%) na srednja, a tek 300 (0,9%) na velika, ako se kao kriterij klasifikacije preduzeća na mala, srednja i velika uzme broj zaposlenih. Pri tome se pod malim preduzećima podrazumijevaju preduzeća koja zapošljavaju od 0 do 49 osoba, srednjim preduzeća koja zapošljavaju između 50 i 249 osoba, a velikim ona koja zapošljavaju više od 250 osoba. Ukoliko se kao kriterij klasifikacije koristi iznos ostvarenih prihoda, od ukupno 32.877 preduzeća 32.401 (98,6%) se odnosi na mala preduzeća, 397 (1,2%) na srednja i 79 (0,2%) na velika, pri čemu se pod malim preduzećima podrazumijevaju preduzeća sa ostvarenih od 0 do 19.999.999 KM prihoda, srednjim između 20.000.000 i 99.999.999 KM i velikim preduzeća sa ostvarenih 100.000.000 KM i više prihoda. Bitno je spomenuti da podaci o broju preduzeća ne uključuju preduzeća registrovana kao obrt, tako da bi broj malih preduzeća bio i veći kada bi se ovom broju dodala i ta preduzeća. O značaju malih preduzeća, u nastojanju da se broj nezaposlenih u BiH, koji prema podacima Agencije za statistiku BiH iz septembra 2015. godine iznosi 539.703, svede na što je moguće niži nivo govore i podaci Agencije za statistiku BiH objavljeni u najnovijem dostupnom Statističkom poslovnom registru BiH: Osnovni podaci o preduzećima za 2013. godinu, prema kojem mikro i mala preduzeća zapošljavaju 31,4% od ukupno zaposlenog stanovništva, srednja preduzeća 30,4% i velika 38,2%. Značaj malih preduzeća ogleda se i u činjenici da ona stvaraju značajan dio bruto domaćeg proizvoda BiH.

Dostignuti nivo razvoja malog i srednjeg preduzetništva u tranzicijskim zemljama nije zadovoljavajući, a glavni razlozi zaostajanja su administrativne procedure, porezna politika,

¹⁸⁷ Kružić, D., (2007), *Poduzetništvo i ekonomski rast: reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji*, Ekonomska misao praksa dbk. god xvi. br. 2., str 167

¹⁸⁸ Martinović, D., Šunjić Beus, M., Karišik, J., (2012), *Potencijali i ograničenja u razviku poduzetništva u BiH s posebnim osvrtom na sektor malih i srednjih poduzeća*, Ekonomska misao i praksa, Sveučilište u Dubrovniku, ISSN 1330-1039, str. 341

niska likvidnost, dug proces naplate potraživanja te otežan pristup izvorima finansiranja čak i u uslovima relativno dobre razvijenosti finansijskog sistema, zatim niska pregovaračka moć, te česta neodvojenost vlasničke i upravljačke funkcije u ovim preduzećima. Glavni razlozi zbog kojih je malim i srednjim preduzećima teško osigurati pristup vanjskim izvorima finansiranja su visoki zahtjevi banaka po pitanju kolaterala, neperfektna informacije i nedostatak vlastitog kapitala. Važno je spomenuti visoke kamatne stope, bankarske naknade, nedostatak iskustva i obrazovanja te finansijsku nepismenost finansijskog menadžmenta kao glavne barijere za osnivanje i razvoj malih i srednjih preduzeća. Sektor malog preduzetništva u tranzicijskim ekonomijama ima ulogu pokretača nove zaposlenosti, uvođenja tehnoloških inovacija, generiranja novih radnih mjesta, rasta dohotka. Sveobuhvatan zakonski, strateški i institucionalni pristup razvoju malog i srednjeg preduzetništva pretpostavka su jačanja konkurentne sposobnosti privrede. Stoga se poticanje malog i srednjeg preduzetništva provodi kontinuirano, uz uvođenje standarda EU i kroz primjenu zakonodavstva za državne potpore.

1. Problemi i ograničenja u razvoju malih i srednjih preduzeća BiH

Preduzetništvo u tranzicijskim ekonomijama doprinosi poticanju privatnog vlasništva i privatnih inicijativa, povezivanju preduzetnika, učinkovitijem reagiranju na promjene u okruženju, fleksibilnosti i inovativnosti, diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti. U većini tranzicijskih ekonomija, pa tako i u BiH preduzetništvo nije ispunilo svoja očekivanja u sprečavanju porasta nezaposlenosti i rasta broja i razvijenosti malih i srednjih preduzeća. Osnovni razlozi leže u finansijskim preprekama, institucionalnim preprekama koje se javljaju zbog nedovoljno razvijenog poreznog sistema, nedostatka resursa, učinkovite organizacije poslovanja, nedovoljne potpore državnih agencija itd.

Prvi problem sa kojim se susreću preduzetnici koji imaju osmišljen dobar poslovni projekat jesu komplikovane i skupe procedure za osnivanje preduzeća, te visok osnivački kapital. Prema izvještaju Svjetske banke, Doing Business 2016, BiH je u 2015. godini rangirana na 165. mjestu od ukupno 189 ekonomija, prema kriteriju otpočinjanja biznisa. Za osnivanje firme u BiH potrebno je proći kroz 12 procedura u trajanju od 67 dana, što je daleko lošije u poređenju sa susjednom Republikom Hrvatskom koja je rangirana na 83. mjestu, gdje se preduzeće osniva za 12 dana kroz 7 procedura. Sljedeći problem sa kojim se susreće novoosnovano preduzeće jeste pristup finansiranju poslovanja. Kreditiranje malih i srednjih preduzeća smatra se rizičnijim, te bankama veće povjerenje ulijevaju velika preduzeća, iz čega proizlazi da mali preduzetnici imaju ograničen pristup izvorima finansiranja, suočavaju se sa nedostatkom transparentnosti prilikom apliciranja za kreditna sredstva, nedovoljnom razvijenosti finansijskog sektora, problemom neposjedovanja zadovoljavajućeg kolaterala, nedostatak pouzdanih tržišnih informacija i kreditne historije. Upravo zbog nepostojanja kreditne historije novoosnovana preduzeća su primorana da se zadužuju kod mikrokreditnih organizacija po visokim kamatnim stopama. Čak i nakon osnivanja i određenog kontinuiteta poslovanja mala preduzeća se susreću sa problemom naplate potraživanja. Naime, u članku objavljenom 21.11.2015. godine¹⁸⁹ pod nazivom „Preduzeća u Federaciji i dalje se susreću s problemima“, navodi broj dana naplate potraživanja, koji je u 2014. godini u prosjeku iznosio 82 dana na nivou FBiH, kao jedan od ključnih problema za održavanje stabilnog poslovanja. Velike firme sebi mogu priuštiti da izmiruju obaveze u dužim rokovima, pogotovo kada se te obaveze odnose na obaveze prema malim preduzećima. Međutim, male firme trebaju ta

¹⁸⁹ www.vecernji.ba (datum pregleda: 01.12.2015.)

sredstva za nabavku zaliha, kao i za izmirenje svojih obaveza, te im kašnjenje u naplati potraživanja otežava poslovanje.

U šemi 1. predstavljene se prepreke za djelovanje sektora malog i srednjeg preduzetništva u Europskoj uniji i tranzicijskim zemljama među koje spada i BiH. Iz šeme možemo zaključiti da pored problema s kojim se suočavaju zemlje članice Europske unije, BiH ima problem sa nekoordiniranom politikom prilikom stvaranja povoljnog preduzetničkog okruženja, nerazvijenim finansijskim tržištem, korupcijom i neprofabilnošću ovog sektora.

Shema 1: Prepreke za djelovanje sektora SME u Europskoj uniji i tranzicijskim zemljama

Prepreke za djelovanje sektora SME država članica EU		Prepreke za djelovanje sektora SME u tranzicijskim zemljama
Ograničena potražnja		neprofabilnost sektora SME
Administrativna ograničenja		nejednaka regionalna razvijenost
Nedostatak kvalificirane radne snage		nekoordiniranost politika pri stvaranju povoljnog poduzetničkog okruženja
Problemi s infrastrukturom	+	nerazvijenost finansijskih tržišta za zadovoljavanje potreba sektora SME
Ograničen pristup financiranju		korupcija
Primjena novih tehnologija		
Primjena novih organizacijskih struktura		
Nedostatak kvalificiranog menadžmenta		

Izvor: Poslovna izvrsnost, EFZG, br.2, 2010.,str.83.

2. Organizacija finansijske podrške razvoja preduzetništva u BiH

U cilju kreiranja stimulativnih uslova za razvoj preduzetništva u zemljama u razvoju vlada ima ključnu ulogu. Primjeri praksi iz drugih zemalja pokazuju da kreiranje zakonskih okvira za podršku razvoju preduzetništvu predstavlja bitan korak. U cilju stvaranja stimulativnih zakonskih okvira zemlje ultimativno trebaju uvid u trenutno stanje vlastite ekonomije, što im omogućava identificiranje slabosti i snaga nacionalne ekonomije. Ovakav pristup znatno olakšava utvrđivanje programa razvoja kao sljedećeg koraka u procesu ekonomske revitalizacije.¹⁹⁰

Finansijski poticaji u BiH se ostvaruju na entitetskim nivoima bez koordinacije, i to u FBiH u obliku grantova Ministarstva za razvoj, preduzetništvo i obrt FBiH, Razvojne banke i Fondacije za održivi razvoj, a u RS putem povoljnih kreditnih linija koje Investiciono razvojna banka RS-a plasira putem komercijalnog finansijskog sektora i Ministarstva industrije, energetike i rudarstva RS-a, te Agencije za MSP RS-a. Iako je u vlast u BiH, potpisala evropsku Povelju za SMEs za period 2000-2010. godine, zatim opredijelila se za implementaciju novog evropskog programa pod nazivom SMEs act za period 2010-2020, evidentno je da nije donijela mjere, zakone, strategije, niti uspostavila državnu agenciju za SMEs.¹⁹¹ Finansijsko poticanje razvoja preduzetništva kao segment ukupne podrške može

¹⁹⁰ Čizmić E., Crnkić K., (2012), *Strateško poduzetništvo koncepcija paradigme budućnosti*, Sarajevo, str.158

¹⁹¹ Više vidjeti: Komisija evropskih zajednica, „Think Small First“, „Zakon o malim preduzećima“ za Evropu, Brisel, 25.06.2008. godine

biti efikasnije u svim fazama, počev od planiranja, realizacije, pa do nadzora i ocjene učinaka poticaja. Planovi finansijskog poticanja ne osiguravaju učinkovitu realizaciju poticaja jer nisu zasnovani na sveobuhvatnim analizama stanja i potreba preduzetništva. Također, u fazi planiranja dodjele poticaja ne ostvaruje se konstruktivna suradnja sa drugim akterima relevantnim za razvoj poput, poduzetnika, akademske zajednice, privrednih komora i sl. Postojeći nadzor nad utroškom poticaja ne osigurava dovoljne, pouzdane i relevantne podatke na osnovu kojih se može vršiti sveobuhvatno praćenje i ocjena učinaka poticaja kako na pojedinačne korisnike poticaja tako i na cjelokupan sektor preduzetništva. Realizacija dodjele poticaja prema postojećim kriterijima ne potiče razvoj MSP jer pri izboru korisnika poticaja veći značaj imaju statusno-pravne karakteristike aplikanta nego kvalitet ponuđenog projekta. Postojeći kriteriji nisu osigurali da prioritet u poticanju ima proizvodna djelatnost, što je strateško opredjeljenje vlasti, niti doprinose ostvarivanju ravnomjernog regionalnog razvoja, što je također jedno od opredjeljenja vlasti.¹⁹²

Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta odobrava mikro, malim i srednjim preduzetnicima kreditna sredstva putem Razvojne banke FBiH koja je sufinancirala 25% kredita i grant poticajna sredstva u iznosu od 3,5 miliona godišnje za period 2013.–2016. U 2015. godini Vlada FBiH je donijela odluku da putem Razvojne banke FBiH podrži program *“Kreditni poticaj razvoja, preduzetništva i obrta”* u iznosu 2.000.000 KM i 5.150.000 KM¹⁹³ u obliku grant sredstava.

Osnovni zadatak Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine jest provođenje ekonomske politike Vlade Federacije Bosne i Hercegovine s ciljem postizanja privrednog razvoja i zapošljavanja na osnovi stimulativnog kreditiranja - u pravilu, s kamatnim stopama nižim od tržišnih kamatnih stopa. Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva RS je nadležno za malo i srednje preduzetništvo. Postoji i Agencija, te Razvojna banka (IRBR) koja je plasirala 87 miliona KM u 2013. godini i koja upravlja sa nekoliko fondova u RS-u. Zakon o stimulisanju privrednog razvoja Brčko Distrikta sadrži niz konkretnih mjera državne pomoći stranim investitorima i preduzećima. Podsticaji uključuju razna oslobađanja obaveza plaćanja, nižih poreza i taksi, refundiranja plaćenih doprinosa, te ustupanja infrastrukture bez naknade.

Što se tiče horizontalne koordinacije, pošto poticaja za malo i srednje preduzetništvo nema sa nivoa BiH, nema smisla govoriti o horizontalnoj koordinaciji sa drugim državnim institucijama, tako da nema informacija koliko poticaja (državne pomoći) je dato u oblastima koje su povezane sa MSP indirektno i direktno. U FBiH nema koordinacije politika podsticaja između Ministarstva preduzetništva i razvoja sa ministarstvima: industrije, energije i rudarstva, rada i socijalne politike, obrazovanja, turizma i okoliša, kulture ili prometa i komunikacija, dok u RS postoji djelimična koordinacija. Na području FBiH se pokušava izvršiti harmonizacija strategija i akcionih planova za razvoj MSP-a te je promoviran projekat Razvoj malog i srednjeg preduzetništva na području FBiH 2009.–2018. te Program mjera razvoja male privrede s utvrđenih 8 ciljeva, 30 prioriteta i 80 mjera.

Kada je riječ o međunarodnim donatorima i institucijama koje pružaju podršku preduzetničkom sektoru, prema informacijama Foruma za koordinaciju donatora BiH, u

¹⁹² Izvještaj revizije učinka *„Podrška razvoju malog i srednjeg preduzetništva u FBiH”*, 2013, Ured za reviziju institucija u FBiH, Sarajevo

¹⁹³ Podaci preuzeti iz Odluke o odobravanju utroška sredstava sa pozicije – ostala domaća pozajmljivanja, budžeta Federacije BiH za 2015. godinu, Federalnom Ministarstvu razvoja, poduzetništva i obrta

periodu 2010.–2011. ključni inostrani partneri bile su članice DCF-a (EIB, EBRD, WB, EC, SAD/USAID, UNDP, SIDA), Njemačka, Švicarska, Italija itd. Ne treba zaboraviti na aktivnosti MMF-a, ILO-a, OHR-a itd. Članice Foruma za koordinaciju donatora (DCF) su tokom 2010. u BiH za podsektor potpore MSP-u i promicanja poslovnog okruženja izdvojile 130,44 miliona eura (42,7% ukupnih izdvajanja za sektor ekonomskog razvoja i socijalne zaštite), a 2011. godine taj iznos je bio 61,7 miliona eura (53,9% ukupnih izdvajanja za sektor). Najznačajnije međunarodne institucije koje pružaju finansijsku podršku su Europska investicijska banka (EIB), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD) i Svjetska banka (WB), koje su značajna sredstva plasirale putem razvojnih i komercijalnih banaka.¹⁹⁴

3. Problemi finansiranja razvoja preduzetništva u BiH

Generalno posmatrajući jedan od stalnih problema s kojima se susreću mala i srednja poduzeća je otežan pristup kapitalu. Među najznačajnijim problemima su nedostatak privatnih investicionih sredstava, neadekvatan regulativni okvir za bankarski sektor, nesklonost odobravanja pozajmica i donacija, neodgovarajuće poslovne informacije i računovodstveni standardi koji ne olakšavaju donošenje investicionih odluka. Mala i srednja preduzeća suočavaju se s jačim ograničenjima rasta nego velika preduzeća. Ranjivija su i osjetljivija na lošu regulaciju i druge poteškoće s institucionalnim okruženjem. Suočavaju se i s većim kamatnim stopama te užim izborom mogućnosti finansiranja nego veća preduzeća.¹⁹⁵ Navedeni problemi prate sve životne faze preduzeća ali ipak u određenim fazama neki od tih problema su više izraženi. Tako firme u fazi osnivanja (start-up) trebaju početni kapital za svoju poslovnu ideju. Uprkos raznolikoj ponudi početnog kapitala kod finansijskih institucija (banaka, mikrokreditnih organizacija) često se dešava da firme ne dobiju potrebna sredstva. Najčešći razlozi tome su: nepostojanje kreditne historije firme, izostanak adekvatnih sredstava osiguranja, nepostojanje vještina pretvaranja poslovne ideje u kvalitetan biznis plan ili projekat i sl.

U fazi rasta i zreloj fazi preduzetnici trebaju investicijske podstreke tako da moraju pronaći odgovarajuće investitore koji su spremni snositi rizik investiranja u preduzetništvo. U razvijenim zemljama postoji zakonska regulativa koja omogućava osnivanje fondova rizičnog kapitala. Države osnivaju i nacionalne garancijske fondove usmjerene na podršku malom i srednjem preduzetništvu. U zreloj fazi, preduzeće može da pristupi tržištu dionica, kroz inicijalnu ponudu i na taj način pribavi neophodni dodatni novac. Prema tradicionalnom pristupu, finansijska podrška države se zasniva na direktnom obezbjeđenju kreditnih sredstava koja se plasiraju putem državnih ili čak privatnih banaka.¹⁹⁶

Također, često korišteni instrument u tradicionalnom pristupu finansijske pomoći su subvencija kamate i garancijske šeme. Kao osnovni nedostatak naprijed navedenim instrumentima podrške navodi se činjenica da isti ne utiču na dugoročno rješavanje problema finansiranja jer ne utiču na smanjenje rizika finansiranja i smanjenje transakcijskih troškova. Razvijene zemlje, koje praktikuju tržišno orijentirani koncept finansijske pomoći, svoje

¹⁹⁴ Analiza „Privredni razvoj – politike malih i srednjih preduzeća“, 2013, Fond otvoreno društvo BiH, str. 2

¹⁹⁵ Ostojić Mihić, A., (2013), *Problemi u finansiranju malih i srednjih poduzeća*, 3 International Scientific Conference "Economy of Integration" ICEI 2013 „Using Knowledge to Move from Recession to Prosperity" CONFERENCE PROCEEDINGS, University in Tuzla Faculty of Economics 6th – 7 th December 2013 Tuzla, Bosnia and Herzegovina, str.763

¹⁹⁶ Avlijaš, R., (2008), *Preduzetništvo i menadžment malih i srednjih preduzeća*, Beograd, str. 61-68

aktivnosti usmjeravaju na unapređenje pristupa kapitalu razvojem finansijske infrastrukture.¹⁹⁷

Finansijska pomoć preduzetništva prema ovom konceptu je usmjerena na sljedeće oblasti:¹⁹⁸

- Smanjenje rizika kreditiranja malih i srednjih preduzeća donošenjem kvalitetnih zakona koji osiguravaju efikasnu naplatu potraživanja i korištenje različitih vrsta sredstava obezbjeđenja;
- Smanjenje barijera za ulazak na finansijsko tržište bankama i drugim finansijskim institucijama usmjerenim na mala i srednja preduzeća;
- Stvaranje zakonodavne i regulatorne osnove za razvoj inovativnih finansijskih institucija i instrumenata koji uključuju fondove rizičnog kapitala, poslovne anđele i lizing kompanije;
- Organizovanje edukacije potrebno za poslovanje sa bankama i izradu biznis planova i finansijskih projekcija;
- Povećanje informiranosti o kreditnoj sposobnosti i zaduženosti (promocija kreditnog biroa) te podsticanje banaka na uvođenje naprednijih metoda procjene kreditne sposobnosti.

U najširem smislu finansijski poticaji se mogu definisati kao vrsta državne pomoći proizvođačima ili potrošačima za koju država ne prima nikakvu protunaknadu, ali je uvjetovana posebnom vrstom djelatnosti ili ponašanja primatelja.¹⁹⁹

Finansijski poticaju mogu biti vrsta direktne ili eksplicitne pomoći jer predstavljaju neposredan novčani izdatak. Također, finansijski poticaji mogu biti i vrsta indirektna ili implicitne pomoći ako neposredni novčani izdatak nije prisutan. Osnovna namjena direktnih finansijskih poticaja jeste da se njihovom dodjelom uklone identificirani nedostaci kako bi došlo do poboljšanja u odnosu na stanje koje je bilo prije ovakve intervencije države. Upravo djelovanje na jasno utvrđene nedostatke definiše finansijske poticaje kao selektivnu mjeru tj. trebaju ispunjavati kriterij specifičnosti koji zahtjeva da isti budu namijenjeni samo pojedinim privrednim granama, preduzećima ili regionima.²⁰⁰

Prije davanja poticaja vrši se sveobuhvatna ocjenu svrsishodnosti dodjele poticaja kao vrste državne pomoći. Takav postupak ocjene podrazumijeva: utvrđivanje tržišnih nedostataka koje je potrebno otkloniti i procjenu opravdanosti poticanja ili korištenje efikasnijih alternativa, rješavanje problema pravilnog izbora korisnika poticaja kao i predviđanje da li takva pomoć može dovesti do promjene stanja u željenom smjeru. Pored toga važan dio ocjene svrsishodnosti poticaja jeste utvrđivanje očekivanog rezultata (koristi) kako bi se moglo izvršiti kompariranje troškova poticaja i njihovih koristi.²⁰¹

¹⁹⁷ Istraživanje Svjetske Banke navodi finansijsku infrastrukturu i cjelokupni pravni i regulatorni okvir kojim je organizovano poslovanje finansijskih institucija kao ključne preduslove za rješavanje finansijskih potreba. Finansijska infrastruktura podrazumijeva informacione, ugovorne i transakcione okvire koji osiguravaju osnov za finansijsko poslovanje.

¹⁹⁸ Izvješće revizije učinka „Podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva u FBiH“, 2013, str. 14

¹⁹⁹ Kesner Š., M., (1995), *Financijska praksa*, Zagreb, str. 151-153

²⁰⁰ Competition law in the European Communities, Vol. II Rules applicable to State aids, Commission of the EC Brussels; Luxembourg, 1990, p. 25: četirikriterija koja državne subvencije moraju zadovoljavati su: 1. Korist ili prednost koja se pruža poduzećima, 2. Porijeklo sredstava tj. samo državna sredstva, 3. Kriterij specifičnosti i 4. Zabrana narušavanja tržišne konkurencije

²⁰¹ Izvješće revizije učinka, *Podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva u FBiH*, 2013, Ured za reviziju institucija u FBiH, str.15

4. Poslovno okruženje – finansijski aspect

5. novembra 2015. Vlada Federacije BiH je na sjednici razmatrala Izvještaj o globalnoj konkurentnosti 2015.-2016. Svjetskog ekonomskog foruma. Vlada Federacije BiH zadužila je sva federalna ministarstva da, prilikom planiranja redovnih, planiraju i aktivnosti koje će dovesti do povećanja konkurentnosti domaće privrede, u skladu s dokumentom „Konkurentnost 2015.-2016. Bosna i Hercegovina” i obavezama regulisanim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između BiH i članica EU. Vlada je uputila inicijativu Vijeću ministara BiH i nadležnom Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (MVTEO) da što prije uspostave funkcionisanje mehanizama koordinacije na državnom nivou vezano za praćenje, unapređenje i mjerenje konkurentnosti, posebno u dijelu koji se odnosi na implementaciju Akta o malim i srednjim preduzećima²⁰². Izvještaj obuhvata pregled konkurentnosti 140 ekonomija. Sadrži detaljan profil svake ekonomije i tabele sa podacima globalnog rangiranja prema 114 indikatora grupisanih u 12 stubova konkurentnosti (institucije, infrastruktura, makroekonomsko okruženje, zdravstvo i osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje i stručna obuka, efikasnost tržišta roba, efikasnost tržišta rada, razvoj finansijskog tržišta, tehnološka spremnost, veličina tržišta, poslovna sofisticiranost, inovacije). Zbog nepouzdatih podataka i procjena, Bosna i Hercegovina je isključena iz Izvještaja o konkurentnosti za 2014. godinu. Ove godine je ponovo uvrštena na listu i zauzima 111. mjesto sa ocjenom 3,7, što je postavljau najlošiji rang ikada.²⁰³ U ovom izvještaju se pored neefikasnosti državne administracije, korupcije, poreznih stopa, političke nestabilnosti, vladine nestabilnosti i složenih poreznih propisa, pristup finansiranju navodi kao jedan od osnovnih faktora koji ometaju poslovanje u BiH.

O nepovoljnom poslovnom okruženju svjedoči i podatak, iz Izvještaja o blokiranim računima u Registru transakcijskih računa Centralne banke BiH od 02. novembra 2015. godine, da 43.143 firme imaju bar jedan blokirani račun.

Prema izvještajima Svjetske banke koji se odnose se na poslovno okruženje malog i srednjeg preduzetništva (Doing Business Report), BiH značajno zaostaje u odnosu na region. U ovim izvještajima u fokusu istraživanja i analiziranja je deset područja poslovne regulative među kojima su: osnivanje, izdavanje građevinskih dozvola, dostupnost električne energije, registracija, dobijanje kredita, poslovanje preko granice, sklapanje ugovora, rješavanje nesolventnosti, nivo poreskog opterećenja i zaštite manjinskih ulagača. Niska pozicija Bosne i Hercegovine prema ovim pokazateljima, odražava ozbiljne poteškoće pri registraciji novog poslovanja, pribavljanju dozvola i pristupu uslugama, izvršenju ugovora i plaćanju poreza. Na osnovu podataka iz prethodno pomenutog izvještaja analizirali smo pojedine stavke poslovnog okruženja koje se odnose na finansijski aspekt za posljednje tri godine za Bosnu i Hercegovinu.

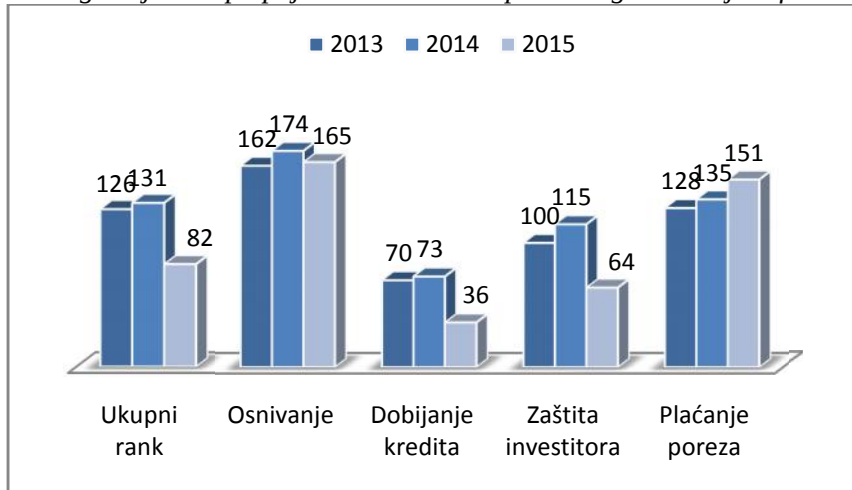
Godina	2013	2014	2015
Ukupni rang	126	131 +5	82 -49
Osnivanje	162	174 +12	165 -9
Dobijanje kredita	70	73 +3	36 -37
Zaštita investitora	100	115 +15	64 -51
Poresko opterećenje	128	135 +7	151 +16

²⁰² www.informativa.ba (datum pregleda: 01.12.2015.)

²⁰³ Konkurentnost 2015-2016 Bosna i Hercegovina, Federalni zavod za programiranje razvoja, str 21.

U 2015. godini ukupni rang, osnivanje, dobijanje kredita i zaštita investitora se značajno poboljšalo u odnosu na prethodne dvije godine, dok je nivo poreskog opterećenja pogoršan.

Grafikon 1. Rangiranje BiH po pojedinim stavkama poslovnog okruženja – finansijski aspekt

Izvor: Izrada autora na osnovu podataka iz izvještaja Svjetske banke za 2013., 2014. i 2015. godinu

U Bosni i Hercegovini potrebno je kontinuirano raditi na poboljšanju poslovnog okruženja kako bi se stvorili uslovi za privlačenje domaćih i stranih investitora. Faktori poslovnog okruženja ne djeluju stimulatивно nego predstavljaju ograničavajući faktor. Vlast u BiH ne poduzima gotovo nikakve korake da pojednostavi poslovno okruženje za preduzetnike i mlade ljude sa kreativnim poslovnim idejama. Unapređenje poslovnog okruženja kao jedan od prioriteta ekonomske politike podrazumijeva što manje administrativnih prepreka uz odgovarajuću zakonsku regulativu, dostupnu odgovarajuću radnu snagu i povoljne izvore finansiranja kao osnovne preduslove za povoljnu poslovnu klimu.

5. Zaključak

Opću ocjenu politika razvoja preduzetništva u BiH je teško dati. Primarni razlog je ekstremna decentralizacija politika razvoja. Većina politika se definiše i provodi na entitetskim nivoima, te među njima nema koordinacije. Na državnom nivou postoji minimum funkcija. Rezultat ovakve situacije je vakuum u definisanju i provođenju politika. U BiH preduzetnički sektor nije rastao dovoljno brzo da bi spriječio porast nezaposlenosti niti je ostvario svoj potencijal kao pokretačka snaga.

Finansijska pomoć preduzetništvu treba biti usmjerena na smanjenje rizika kreditiranja malih i srednjih preduzeća donošenjem kvalitetnih zakona koji osiguravaju efikasnu naplatu potraživanja i korištenje različitih vrsta sredstava obezbjeđenja, smanjenje barijera za ulazak na finansijsko tržište bankama i drugim finansijskim institucijama usmjerenim na mala i srednja preduzeća, stvaranje zakonodavne i regulatorne osnove za razvoj inovativnih finansijskih institucija i instrumenata koji uključuju fondove rizičnog kapitala, poslovne anđele i lizing kompanije, organizovanje edukacije potrebno za poslovanje sa bankama i izradu biznis planova i finansijskih projekcija, povećanje informiranosti o kreditnoj sposobnosti i zaduženosti (promocija kreditnog biroa) te podsticanje banaka na uvođenje naprednijih metoda procjene kreditne sposobnosti, povećanje investicija iz budžeta i entitetskih razvojnih banaka za finansiranje razvoja i doprinosa povećanja privrednih

aktivnosti za ukupan ekonomski rast. Opći stavovi javnosti su da obje razvojne banke u entitetima nisu transparentne i da se odobravanje kredita zasniva više na političkim nego na ekonomskim kriterijima. Kritike su mnogo izraženije za Razvojnu banku FBiH nego za Investiciono-razvojnu banku RS. Pošto se radi o javnim institucijama (100% u vlasništvu entiteta), njihova odgovornost prema javnosti je velika.

Mikro, mala i srednja preduzeća u BiH čine okosnicu ekonomije, stvarajući preko 60% bruto društvenog proizvoda (BDP) i glavninu novih radnih mjesta. Međutim, na državnom nivou ne postoji institucija zadužena za razvoj malog i srednjeg preduzetništva. Ovo je u neskladu sa drugim politikama, kao što su privatizacija, razvoj finansijskog sektora, uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora, te politikama koje se provode u drugim zemljama Jugoistočne Evrope, i pokazuje da se ovom pitanju u BiH daje mali značaj.²⁰⁴ Prvi korak za unapređenje ovog sektora je smanjenje broja procedura, vremena i troškova osnivanja preduzeća. Drugi korak bi bio olakšavanje preduzećima pristup finansiranju kroz veće izdvajanje sredstava za razvoj, detaljniju analizu stanja i potreba malih i srednjih preduzeća kao i ponuđenih projekata prilikom dodjele finansijskih poticaja. S obzirom na problem naplate potraživanja sa kojim se susreću ova preduzeća preporuka bi bila uvesti zakonski rok za plaćanje obaveza, kao i izmijeniti zakon o PDV-u na način da se PDV plaća po naplaćenju, a ne po izdatoj fakturi. Također, firme početnice trebaju podršku, edukaciju, startni kapital, prostor, savjetovanje, nove tehnologije, praćenje i usmjeravanje. Proces inkubiranja biznisa predstavlja jedan od kvalitetnih instrumenata lokalnog ekonomskog razvoja koji se od 2001 godine počeo primjenjivati i u Bosni i Hercegovini. U Bosni i Hercegovini trenutno postoji 12 + 1 inkubator (Udruženje BOSPER Tuzla djeluje kao poslovni inkubator, premda ne koriste riječ inkubator u svom imenu) sa vrlo različitim načinima organizovanja, ali sa istom osnovnom funkcijom – pomoć pri osnivanju novih privrednih subjekata i njihov razvoj u prvim godinama poslovanja.²⁰⁵ Prema istraživanju procenat firmi koje su opstale za vrijeme boravka i nakon napuštanja inkubatora je 87%, dok je kod firmi koje nisu boravile u poslovnom inkubatoru procenat opstanka 35%.²⁰⁶ Ovim mjerama postojećim malim i srednjim preduzećima bi se znatno olakšalo poslovanje, te bi se podsticalo osnivanje novih preduzeća.

Literatura

- [1] Avlijaš, R., (2008), *Preduzetništvo i menadžment malih i srednjih preduzeća*, Beograd
- [2] Čizmić E., Crnkić K., (2012), *Strateško poduzetništvo koncepcija paradigme budućnosti*, Sarajevo
- [3] Kesner Š., M., (1995), *Financijska praksa*, Zagreb
- [4] Kružić, D., (2007), *Poduzetništvo i ekonomski rast: reaktualiziranje uloge poduzetništva u globalnoj ekonomiji*, Ekonomska misao praksa dbk. god xvi. br. 2.
- [5] Martinović, D., Šunjić Beus, M., Karišik, J., (2012), *Potencijali i ograničenja u razvitku poduzetništva u BiH s posebnim osvrtom na sektor malih i srednjih poduzeća*, Ekonomska misao i praksa, Sveučilište u Dubrovniku, ISSN 1330-1039
- [6] Ostojić Mihić, A., (2013), *Problemi u finansiranju malih i srednjih poduzeća*, 3 International Scientific Conference "Economy of Integration" ICEI 2013 „Using Knowledge to Move from Recession to Prosperity" CONFERENCE PROCEEDINGS,

²⁰⁴ Enterprise Policy Performance Assessment Bosnia and Herzegovina, OECD, 2005

²⁰⁵ Strategija razvoja poslovnih inkubatora u BiH, 2010, Udruženje za poduzetništvo i posao LINK Mostar

²⁰⁶ Izvještaj revizije učinka, Podrška razvoju malog i srednjeg preduzetništva u FBiH, 2013, Ured za reviziju institucija u FBiH

University in Tuzla Faculty of Economics 6th – 7 th December 2013 Tuzla, Bosnia and Herzegovina

- [7] *BiH u brojevima 2014*, Agencija za statistiku BiH, ISSN 1986-8510
- [8] *Enterprise Policy Performance Assessment Bosnia and Herzegovina*, 2005, OECD
- [9] Izvješće revizije učinka *Podrška razvoju malog i srednjeg poduzetništva u FBiH*, 2013, Ured za reviziju institucija u FBiH
- [10] *Izvještaj o blokiranim računima u Registru transakcijskih računa Centralne banke BiH*, 2015 Centralna banka
- [11] *Izvještaj o politikama podsticanja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini*, 2010, Centar za politike i upravljanje
- [12] Izvještaj revizije učinka, *Podrška razvoju malog i srednjeg preduzetništva u FBiH*, 2013, Ured za reviziju institucija u FBiH
- [13] Saopštenje, *Registrovana nezaposlenost u septembru 2015.*, Agencija za statistiku BiH
- [14] Saopštenje, Statistički poslovni registar, *Osnovni podaci o preduzećima za 2013.*, Agencija za statistiku BiH
- [15] *Strategija razvoja poslovnih inkubatora u BiH*, 2010., Udruženje za poduzetništvo i posao LINK Mostar
- [16] *The Global Competitiveness Report 2015-2016*, World Economic Forum
- [17] www.informativa.ba (datum pregleda: 01.12.2015.)
- [18] www.vecernji.ba (datum pregleda: 01.12.2015.)